

ROLA NAUKI W SPOŁECZEŃSTWIE OPARTYM NA WIEDZY

Wiesław M. Macek

Wydział Matematyczno-Przyrodniczy
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Wóycickiego 1/3, 01-938 Warszawa;
Centrum Badań Kosmicznych, Polska Akademia Nauk,
Bartycka 18 A, 00-716 Warszawa
e-mail: macek@cbk.waw.pl, macek@uksw.edu.pl
<http://www.cbk.waw.pl/~macek>

UKSW 08.12.2016

Streszczenie

Zdolność kierowania się rozumem należy do istotnych swoistych cech bycia człowiekiem. Niestety, zdarzenia polityczne i społeczne zapisane w historii mogą budzić wątpliwości co do tych zdolności naczelnego przedstawiciela gatunku *Homo sapiens*. Na szczęście w obszarach nauki, kultury, sztuki i filozofii ta specyficzna nazwa jest chyba nieco bardziej zasadna. Dlatego od Sokratesa przez Kartezjusza i Karla Poppera aż do Michała Hellera, wielcy filozofowie podkreślają potrzebę racjonalności, która winna też być podstawą moralności. Zdrada rozumu może często prowadzić do wielu tragedii w skali społecznej. Natomiast, zgodnie z krytycznym racjonalizmem Poppera sensowna wiedza intersubiektywna stanowi jakby osobny nowy świat informacji zdobytej przez całą ludzkość. Nauka jest bowiem jedną z największych wartości jakie ta ludzkość wypracowała. W szczególności, powstałe przede wszystkim dzięki osiągnięciom współczesnych nauk ścisłych, społeczeństwo informacyjne wymaga rozwoju usług związanych z przesyłaniem, przetwarzaniem i przechowywaniem tych informacji. Niewątpliwie, społeczeństwo oparte na wiedzy winno cenić informacje dostarczane przez naukę jako szczególne dobro. Wymaga to niewątpliwie poszanowania wartości rozumu. Jest to potrzeba ważna także w fazie transformacji ostatniego ćwierćwiecza. Nauka bowiem może się rozwijać jedynie w społeczeństwie wolnym otwartym na wartości.

Chociaż niewielu może zamierzać i przeprowadzać projekty polityczne i **społeczne**, przecież wszyscy jesteśmy w stanie je osądzać.

Perykles (495–429 przed Chr.), cyt. wg Karla Poppera

Plan prezentacji

1. Wstęp
 - Miejsce człowieka w społeczności
 - Postulat racjonalności w filozofii
2. Poglądy filozoficzne
 - Sokrates
 - Kartezjusz
 - Krytyczny racjonalizm Poppera
 - wiedza intersubiektywna
 - zasada falsyfikowalności nauki
 - społeczeństwo otwarte
3. Przesłanie racjonalności Michała Hellera
 - Moralność myślenia
 - Granice racjonalności
 - Racjonalizm w życiu społecznym
4. Społeczeństwo informacyjne oparte na wiedzy (przesyłanie, przetwarzanie i przechowywanie informacji)
5. Podsumowanie

- POSTULAT RACJONALNOŚCI

Człowiek współczesny jest istotą społeczną. Jak sama nazwa gatunku (*Homo sapiens sapiens*) wskazuje, powinien być mądry. Zastanówmy się zatem: czy tak jest w istocie?

- Ważność rozumu

Paradoksalnie, wszystko, co istnieje w świecie, z wyjątkiem ludzkich myśli, musi podlegać prawom logiki. Gdyby brać pod uwagę tylko zdarzenia polityczne i społeczne zapisane w historii, można by mieć poważne wątpliwości, co do tego, czy nazwa naszego gatunku została dobrana właściwie [*Heller(1993)*].

Na szczęście w obszarach nauki, filozofii, sztuki i kultury ambicje na usprawiedliwienie tej nazwy mają większe szanse powodzenia.

Od Sokratesa, przez Kartezjusza i Karla Poppera aż do Michała Helle-
ra, wielcy filozofowie nieustannie podkreślają potrzebę racjonalności, która, ich zdaniem, stanowi o SWOISTOŚCI CZŁOWIEKA.

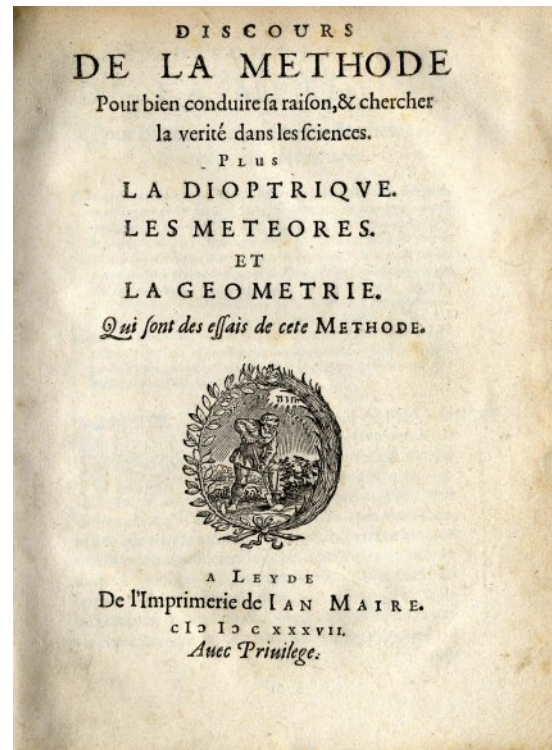
Poglądy filozoficzne o myśleniu

- Filozofia grecka Sokratesa (469–399 przed Chr.)
(początki myślenia o moralności, intelektualizm etyczny)
 - metoda elenktyczna
 - metoda maieutyczna
- Wątpienie metodyczne Kartezjusza (1596–1650)

Cogito ergo sum:

Teoria poznania (wiedza subiektywna), wnioskowanie, ontologia

Descartes Discours de la Methode

Kartezjusza *Traktat o metodzie* (1619–1620)

Rozsądek jest rzeczą najsprawiedliwiej rozdzieloną na świecie: każdy bowiem mniema, iż jest weń tak dobrze zaopatrzony, że nawet ci, których najtrudniej zadowolnić w innych sprawach, nie zwykli pożądać go więcej, niż go posiadają.

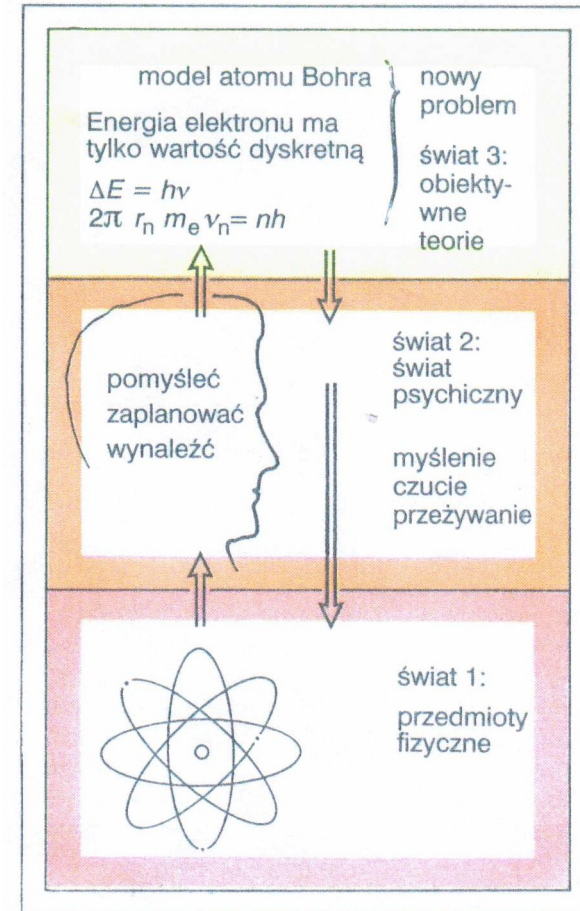
Krytyczny racjonalizm

Karl R. Popper (1902–1994)

Język nauki:
intersubiektywnie sensowny

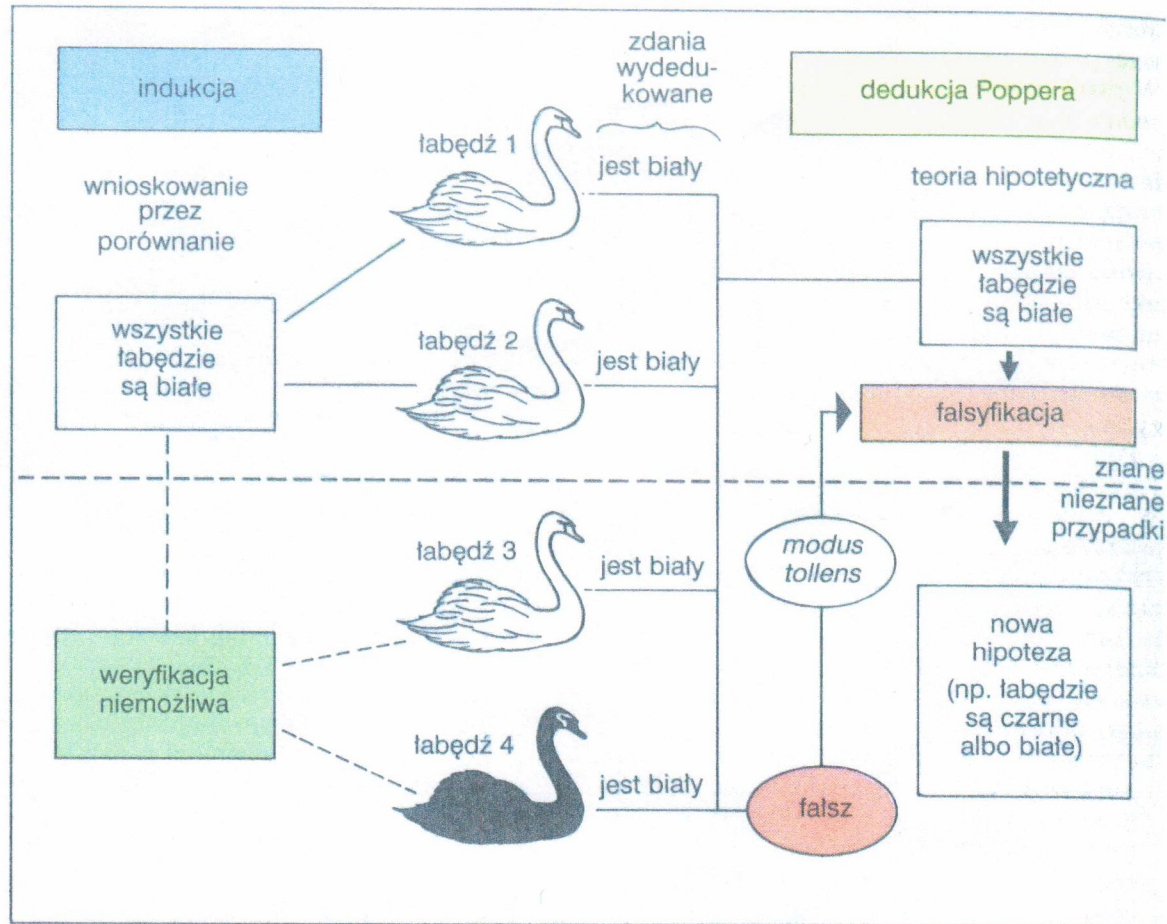
Teoria wiedzy naukowej
(logika badań naukowych)

Interdyscyplinarny tzw. 'trzeci'
świat informacji zdobytych przez
całą ludzkość ('bez wiedzącego
podmiotu')

B. Trzy światy Poppera

Falsyfikowalność

A. Indukcja i dedukcja według Poppera

Zasada empirycznej falsyfikacji nauki [Popper(1977)]

Spółeczeństwo otwarte

- Popper wskazuje na wartość społeczeństwa otwartego [*Popper(1987)*].
- Demokracja zapewnia równocześnie pewność i wolność.
- Zagrożają jej tendencje totalitarne (fałszywi prorocy: Hegel i Marks).
- Nauka może się rozwijać jedynie w społeczeństwie wolnym otwartym na wartości.

Moralność myślenia wg Hellera

Tak jak Popper, ks. prof. Michał Heller uważa, iż decyzja kierowania się racjonalnością w życiu człowieka jest wyborem. A ponieważ racjonalność jest wartością, jest to wybór moralny. Racjonalność jest zatem moralnością myślenia [*Heller(1993)*].

Duchowa ewolucja człowieka zależy też od niego samego.

- GRANICE RACJONALNOŚCI

Co prawda, Heller przyznaje, że istotną częścią racjonalności jest świadomość jej ograniczeń. Nie każde bowiem ludzkie doświadczenie życiowe poddaje się całkowitej penetracji rozumu. Jednakże często największe ludzkie tragedie zaczynają się w momencie, w którym racja rozumu zostaje zdławiona przez 'racje' serca.

- ROZUM A POLITYKA SPOŁECZNA

Zdrada rozumu może często prowadzić do wielu tragedii w skali społecznej.

Reguły myślenia według Michała Hellera

1. Dążność do ścisłości i informatywności w formułowaniu sądów i wypowiedzi w granicach języka;
2. Otwartość na dyskusję z innymi;
3. Samokrytycyzm;
4. Krytyczne rozpatrywanie innych możliwości;
5. Wewnętrzna spójność poglądów;
6. Poczucie konsekwencji;
7. Świadomość ograniczeń językowych i innych uwarunkowań własnych poglądów.

Społeczeństwo informacyjne

Powstałe, przede wszystkim, dzięki osiągnięciom współczesnych nauk ścisłych i techniki, społeczeństwo informacyjne **oparte na wiedzy** może stać się przykładem realizacji popperowskiej idei (3. świata) nauki jako wiedzy intersubiektywnie sprawdzalnej.

Społeczeństwo oparte na wiedzy jest składową gospodarki informacyjnej (ang. *new economy* lub *information economy*). Gospodarka informacyjna to rozwinięta forma gospodarki rynkowej, w której dominuje zatrudnienie w sektorze informacyjnym oraz wykorzystanie nowoczesnych technologii informacyjnych.

Wymaga to rozwoju usług związanych z:

- przesyłaniem,
- przetwarzaniem i
- przechowywaniem

tych informacji (**3P**).

Podsumowanie

- POSTULAT RACJONALNOŚCI

Dlatego więc trzeba zawsze, o ile to możliwe, kierować się rozumem.

- Społeczeństwo oparte na wiedzy winno cenić informacje dostarczane przez naukę jako szczególne dobro niematerialne.
- Warunkiem budowania społeczeństwa opartego na wiedzy jest realizacja koncepcji kształcenia przez całe życie.
- Wymaga to niewątpliwie poszanowania wartości rozumu.
- Jest to potrzeba ważna także w fazie transformacji ostatniego ćwierćwiecza.

Literatura

[*Heller(1993)*] Michał Heller, *Moralność myślenia*, (Biblos, Tarnów, 1993).

[*Heller(1998)*] Michał Heller, *Czy fizyka jest nauką humanistyczną?*, (Biblos, Tarnów, 1998).

[*Popper(1977)*] Karl R. Popper, *Logika odkrycia naukowego*, (Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977).

[*Popper(1987)*] Karl R. Popper, *Spółeczeństwo otwarte i jego wrogowie*, (Niezależna Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1987).

[Magisterium Kościoła]

[*FR(1998)*] Encyklika *Fides et Ratio* Ojca Świętego Jana Pawła II, (Wydawnictwo M, Kraków, 1998).

[Prace pomocnicze]

[*Macek(2000)*] Wiesław M. Macek, On Being and Non-being in Science, Philosophy, and Theology, w: *Interpretazioni del reale: Teologia, filosofia e scienze in dialogo*, red. P. Coda, R. Presilla, (Quaderni Sefir, 1, Pontificia Università Lateranense, Rome, 2000), s. 119–132.

[*Macek(2010, 2014)*] Macek, W. M., *Teologia nauki według Michała Hellera*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2010, 2014.

[*Macek(2011)*] Macek, W. M., Teologia nauki, w: *Oblicza racjonalności. Wokół myśli Michała Hellera (Księga Jubileuszowa)*, B. Brożek, J. Mączka, W. P. Grygiel, M. L. Hohol, Copernicus Center Press, Kraków 2011, s. 203–237.

[*Macek(2015)*] Macek, W. M., On the Origin and Existence of the World, *Studies in Science and Theology XV*, 2015, pp. 69–81.

Logos

Rozum organizujący świat, który jest zasadą nauki, Grecy nazwali **Logosem**.

Od Greków termin ten przejął **Nowy Testament**.

Dziękuję za uwagę!

